

Am încercat să aflu mai multe despre Dacia/Dakia Parapotami (Ioannes Malalas), dar recunosc că sursele disponibile s-au dovedit insuficiente și neclare. Unii o identifică cu Dacia Ripensis, de care probabil că unele „capete de pod” nord-dunărene și hinter-landul lor aparțineau (Sucidava, Caput Bovis,... ?).

Dar capete de pod sigur au existat: castrul roman de la Tirighina-Bărboși (Gherghina/Gherghena), probabil pentru uzul curent al Clasis Flavia Moesica, flota Dunării a continuat să existe până la sfârșitul secolului al III-lea (adică spre anii 400), deci a mai continuat să existe aproape un secol după retragerea aureliană. Iar sudul Basarabiei (Bugeac) a fost menținut sub control.

Despre cetate a scris autorul Gheorghe Săulescu-„Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (Capul Boului seau Ghertina): a cării ruine să află în apropierea Galațiului”, Ed. Academiei Române, București, 1991.

Am sesizat unele asemănări fonetice între nume de localități din Tirolul de Sud, Trentino și Belluno și unele localități românești. Din Italia, din Tirolul de Sud, Trentino și Belluno, pentru zona ladină, nu sunt clare conexiunile dintre Urtijei, Sëlva, masivul Sella și Urzica-Olt, Salva-Bistrița-Năsăud și respectiv grupul de localități: Selia/Seli, Selia de Jos/Kato Vermion, Selia de Sus/Ano Vermion de la Muntele Vermion din Grecia. Unele antroponime ladine se regăsesc în România: patronimul autorului unei gramatici ladine, Josef Anton Vian corespunde antroponimului Vianu/Vieanu din România (poate dedus din oiconimul Vienne în Galia Narbonensis ori Viăna/Deitenheim din Vindelicia cf. și oiconim Deta-Timiș) și etnonimul/exonimul Ladin (relativ rar). Dacă ne raportăm doar la denumirile așezărilor locuite de ladini, acestea nu reflectă asemănări pregnante. Poate pentru localitatea Mareo și subdiviziunile sale (cătune) din Tirolul de Sud: Mareo (cf. Măraș-Arad), Curt (cf. Curtea-Timiș), Pliscia (Pleșcuța-Arad ?), Rina (Rănușa-Arad ?); pentru San Martin de Tor (Sânmartin-Arad; Șomartin-Sibiu ?); pentru Urtijei -italiană Ortisei- (Hârtiești-Argeș ?; Orțișoara-Timiș ? <pronunția ladină e Urtizei și cea italiană e Ortizei>). Pentru alte toponime (hidronime, oronime) putem stabili unele conexiuni, dar greu de precizat dacă ele sunt reale sau doar simple coincidențe. Și am să încep: cel mai înalt vârf în grupul muntos Sella (Silea-Vâlcea; Șelari/Șelăreasa-Argeș ?) este Piz Boè de 3.151 m (Boiu-Bihor ?). Alte vârfuri: Cima Pisciadù de 2.985 m (Pișchia-Timiș ?), Boèseekofel (Boiu-Bihor ?), Sellatürme de 2.696 m și Brunecker Turm de 2.495 m (Tormac-Timiș ?), Sass Pordoi de 2.952 m (Pordeanu-Timiș ?), Val Mesdi (Meziad- Bihor ?).

În masivul Sella sunt patru văi unde se vorbesc variante ale ladinei: Badia (cf. Sălbăgel, Timiș, poate compus Sella+Badia ?; Bădeni/Bădicea/Bădislava Argeș; Bădițești- Mehedinți), Gherdëina, în italiană Val Gardena (Ghertenis-Caraș-Severin ?; Gărdăneasa- Mehedinți; Gărdinești-Argeș ?), Fascia sau Fassa (cf. Fața Cremenii/Fața Motrului- Mehedinți) și Fodom (Fădimac-Timiș ?).

Întrebarea este: poate fi corelat toponimul român modern Gherghina/Ghertina-Gherghena (Caput Bovis) cu oiconimul ladin Gherdëina (Val Gardena), indirect prin intermediarul Ghertenis-Caraș-Severin? Este desigur discutabil și neclar.

Mostre din dialectele limbii ladine am găsit în revista "Ladinia XVI-2002 XVII-2003. Colloquim retoromanistich 2002. Istitut Ladin Micurá de Rû"- Sfői cultural dai ladins dles Dolomites, [www. micura.it](http://www.micura.it) , în articolul lui Marco Forni- "Norma e componente emozionale in un progetto lessicografico. Wörterbuch Deutsch–Grödner-Ladinisch. Vocabuler Tudësch - Ladin de Gherdëina", pag. 53-102.

Iată un exemplu din cuvântul introductiv al pedagogului ladin Franz Vittur:

"Chësc vocabulèr, che cuntën paroles tla rujeneda ladina (gherdëina y badiot), tudëscia y taliana, vën dat ora sciche proposta de lëur da adurvë tla scoles dla valedes tl nseniamënt dla rujenedes che vën mparedes te scola. L se trata dla prima edizion ziclostileda de n lëur che se damanda de uní mo perfezionà, cumpletà y laurà ora ënghe cun la colaborazion de duc chëi che lëura te scola". (traducere italiană: "Questo vocabolario, che contiene parole in lingua ladina (gardenesi e badiotte), tedesca e italiana, viene distribuito come proposta di lavoro da impiegare nelle scuole delle valli per l'insegnamento delle lingue che si imparano a scuola. Si tratta della prima edizione ciclostilata di un lavoro che necessita di essere ancora perfezionato, completato ed elaborato, anche con la collaborazione di tutti coloro i quali lavorano nella scuola").

Interesant că vocabularul graiului din Gherdëina e mai bogat în germanisme decât alte graiuri. Exemple din Gherdëina (în paranteză ladin standard): ghenau (propi/avisa/al puntin/bel mpont), baiter (inant), ònchel e tante (berba e anda), cugino e cugina (jurman e jurmana), iberaupt (nianca, propi), gonz (scialdi), pitte (preibel), sobiso (sambën). Pentru chiesa/biserică utilizează termenul dljeja (oiconim Dej ?), pentru limbă maternă ei spun

O relaționare incertă: Gherghina/Ghertina-Gherghena (Caput Bovis) și Gherdëina

Scris de Valentin-Claudiu I. DOBRE
Duminică, 07 Martie 2021 15:48 -

rujeneda dl'oma (limba omului ?). Româna reține doar unchi și tanti, cuvântul înainte pentru ladin inant și poate cuvântul sigur pentru gardenesul sobiso (incert).

Locuitorii din sud de Aggordino, de Cadore îi numesc pe ladinii sellani
"todesc".

Să fie ladinii de sorginte moesică sau din Scythia Minor, amestecați cu goți ? Destul de neclar...

Din zona retoromană avem unele coincidențe: Morisena-Morissen/Lumnezia (integrată în Lumnezia în 2013), Graubünden; Montana-Montana, Valais, iar apele care brăzdează cantonul Graubünden au următoarele nume: Moesa (afluent al lui Ticino), Mera (afluent al râului Adda), Albula și Landquart (afleuți ai Hinterrhein), Inn, Etsch. Sigur, nu sunt toate certitudini, mai ales că Montanii erau o populație din Alpii estici, prezenți în trupele auxiliare și legiunile romane.

Deci din Dacia romană nu ar fi decât Morisena-Morissen (acum în Lumnezia din cantonul Graubünden).

Scris de Valentin-Claudiu I. DOBRE din surse scrise și internet